

Barbari na europskim bojištima u 18. stoljeću: prikaz krajišnika u Sedmogodišnjem ratu¹

U radu se istražuje kontinuitet vojnih praksi iz razdoblja antike u 18. stoljeću. Riječ je o specifičnoj vrsti vojnika koji su zbog svojih ratničkih kvaliteta predstavljali važnu komponentu u sastavu imperijalnih vojski. U antičko doba to su u rimskoj vojsci bile pomoćne trupe, sastavljene od barbarskih ratnika, koje su svojim borbenim vještinama služile kao dopuna teškim pješacima, odnosno legionarima. U austrijskoj su vojsci u 18. stoljeću sličnu ulogu imali krajišnici koji su kao laki pješaci bili specijalizirani za specifičan način ratovanja, tzv. „mali rat“. Na temelju analize onodobnih britanskih novina koje su s velikim zanimanjem prenosile vijesti o ratnim događanjima na Kontinentu, u radu se razmatra percepcija i uloga krajiških vojnika u Sedmogodišnjem ratu. Iako su u to vrijeme krajišnici po položaju bili izjednačeni s austrijskim linijskim pješacima zbog prakticiranja posebnog načina borbe, oni su u razdoblju prosvjetiteljstva predstavljali nešto neuobičajeno i nečasno, zbog čega su u očima suvremenika često bili poimani kao „barbari“.

Uvod

U antičko doba sigurnost granica Rimskog Carstva temeljila se na limesu, nizu fortifikacijskih struktura pomoću kojih se nastojao spriječiti prodor barbarskih plemena. Međutim, važnu sastavnicu u tom obrambenom sustavu, i općenito u rimskoj vojsci, činile su barbarske skupine vojnika koje su tvorile pomoćne jedinice. Više od tisuću godina nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva jedan je novi obrambeni sustav – Vojna krajina (*Militärgrenze*) – uspostavljen uz južne granice Habsburške Monarhije. Od 16. stoljeća krajišnici su u statusu seljaka-vojnika, odnosno milicije, ispunjavali ulogu obrambenog bedema koji je štiti teritorij Monarhije i Svetoga Rimskog Carstva od prodora Osmanlija. No, u 18. stoljeću, kad jenjava osmanska vojna prijetnja, uloga je ovih vojnika modificirana. Krajiško područje postaje rezervoar dodatne vojne snage, koju se u sve većoj mjeri preusmjerava na druga europska bojišta. Maksimalno iskorištavanje krajiškog vojnog potencijala povlačilo je za sobom potrebu reforme vojnokrajiškog

¹ Ovaj rad nastao je u sklopu projekta *Od obrambenog bedema do „vojnog rezervoara“: evolucija krajišnika kao vojnika od 16. do 18. stoljeća (preliminarno istraživanje)*, koji se provodi na Hrvatskom katoličkom sveučilištu.

sustava i „civiliziranje“, odnosno vojnu profesionalizaciju ovih ratnika, što je podrazumijevalo usvajanje vojne stege i discipline.

Kao lake trupe krajišnici su prakticirali karakterističan način ratovanja – „mali rat“ – koji je po svojim obilježjima bio u opreci s vrijednostima prosvjetiteljstva. Upravo zbog odstupanja od „civiliziranih“ stilova borbe ove su skupine vojnika često bile smatrane nečasnim, odnosno „barbarskim“. U ovom radu to će se razmotriti na primjeru krajiškog sudjelovanja u Sedmogodišnjem ratu (1756 – 1763). U istraživanju su korištena suvremena novinska izvješća s Britanskoga otočja. Usporedbom krajišnika i pomoćnih trupa u rimskoj vojsci nastoji se istaknuti kontinuitet vojnih praksi u dvama razdobljima, osobito u pogledu percepcije i uloge ovih posebnih skupina vojnika u sastavu imperijalnih vojski.

Poveznice između rimskog i prosvjetiteljskog načina ratovanja i organizacije vojske

Iako je riječ o vremenskom razmaku duljem od tisuću godina, određene se sličnosti mogu uočiti između načina ratovanja i organizacije vojske u antičko doba, konkretno u rimskom razdoblju, te onih u 18. st. Na prijelazu 2. u 1. st. pr. Kr. odvija se proces profesionalizacije rimske vojske s naglaskom na vojnoj stezi i disciplini. Legionari su učili marširati u ravnim linijama, prebaciti se iz kolone u borbenu liniju, otvoriti i zatvoriti redove tijekom marša, oblikovati kvadrat i polukrug, čime je rimska vojska pretvorena u kompaktan stroj.² Slične se tendencije uočavaju i kod državnih stajaćih vojski koje prevladavaju u 18. stoljeću. Profesionalizacija vojnika zahtijevala je disciplinu i uvježbavanje vojnika, što je uključivalo i primjenu surovih mjera tjelesnog kažnjavanja, jednako kao i u rimsko doba, kako bi se postiglo ispravno i usklađeno funkcioniranje golemog vojnog aparata. Istodobno su vladari ili državne vlasti preuzimali brigu o opskrbi vojnika hranom, odjevnim predmetima, oružjem, streljivom i drugim vojnim potrepštinama, kao i o potrebnoj medicinskoj skrbi.³

Rimljani su barbarske narode smatrali neciviliziranim, kako u ophođenju, tako i u načinu ratovanja. Međutim, i rimski je način ratovanja bio obilježen mnogim

² LENDON 2005: 230–231. Ta uvježbanost ne samo da je predstavljala ključan faktor za ostvarivanje pobjede u bitkama, nego je legionarima omogućavala i druge poslove, primjerice, da budu graditelji, inženjeri, policajci, pa čak i civilni službenici. WILKES 1997: 11. Svi pripadnici rimske vojske nosili su uniforme, što nije bilo uobičajeno za antički svijet te ih je uvelike razlikovalo od drugih vojnika toga vremena. WILKES 1997: 13.

³ Usp. BLACK 1994: 3–4; DUFFY 1987: 73–74; HOWARD 2002: 81; LYNN 2008: 19, 225–226; PARKER 1976: 195–197, 213–214; PARKER 1996: 1–2, 43–44; STARKEY 2003: 21. Profesionalizacija je implicirala i angažman vojnika u drugim zadaćama kao što su bile policijske dužnosti i građevinski radovi. Naime, vojnici su bili jedna od rijetkih skupina koja je bila naviknuta i uvježbana raditi zajedno te slijediti naredbe, zbog čega su bili prikladni za izvršavanje navedenih poslova. BLACK 1994: 211–212.

elementima barbarstva. Uobičajene metode obračuna s neprijateljem uključivale su devastaciju imovine i agrikulture, pokolj stanovništva, masovna raspeća i porobljavanja.⁴ Prilikom opsade utvrđenih lokaliteta ratna su pravila također bila surova. Branitelji su se mogli predati po povoljnim uvjetima, a u slučaju odbijanja te ponude bili bi izloženi nemilosrdnom tretmanu osvajača, što je podrazumijevalo ubijanje, silovanje, pljačku i palež.⁵ Jednaka pravila vrijedila su i u razdoblju prosvjetiteljstva, kada je, prema nekim povjesničarima, ratovanje postalo humanije, časnije i relativno civiliziranije u odnosu na prethodna razdoblja.⁶ Kao i u rimsko doba, opsjedajuća bi vojska braniteljima ponudila mogućnost predaje uz zajamčen siguran prolaz prilikom povlačenja. U slučaju odbijanja takve ponude, napadači su zadržavali pravo da nakon osvajanja grada tri dana uzastopno pljačkaju i izlažu zatečene stanovnike drugim oblicima nasilja.⁷ Nadalje, potrebe uzdržavanja stalno rastućih vojski nalogali su uvođenje sustava kojima bi se osigurala potrebna sredstva, a jedan od njih bio je ratna kontribucija. Kada bi se vojska našla na neprijateljskom ili neutralnom području, od lokalnog bi stanovništva zahtijevala svojevrsan ratni porez u novcu ili namirnicama, jamčeći zauzvrat zaštitu od pljačke i nasilja. U praksi je sâm čin ubiranja toga nameta mogao biti popraćen nasiljem, osobito ako su lokalne zajednice odbile isplatiti traženi iznos ili ako je vojska zahtijevala više nego što je zajednica mogla izdvojiti.⁸

Rimski bi se legionari u bitkama, raspoređeni u zgusnutim formacijama, postupno približavali neprijatelju, ili dočekivali njegov napad. Na bliskoj udaljenosti uslijedio bi plotun sulica (*pila*), kopalja i strelica, nakon čega bi jurišem probijali neprijateljske linije, što je izazivalo paniku i metež te neprijatelja prisiljavalo na povlačenje. Borba prsa o prsa najčešće nije dugo trajala, a strana koja bi prva pokleknula i dala se u bijeg, izlažući leđa neprijatelju, bila bi prepuštena nemilosti konjice.⁹ U „galantnom“ stoljeću ključnu je ulogu u bitkama imao ele-

⁴ GOLDSWORTHY 2003: 172–173. Tijekom vojnog pohoda, uz prikupljanje krme i hrane te osiguravanje namirnica kroz linije opskrbe, uobičajena praksa uzdržavanja rimske vojske uključivala je i prisvajanje tuđe imovine, ponajprije skladišta hrane, što je zapravo bilo vrlo nalik pljački. SOUTHERN 2006: 112.

⁵ GOLDSWORTHY 2003: 197.

⁶ Usp. CHANDLER 1998: 23; DUFFY 1987: 233; STARKEY 2003: 5.

⁷ Usp. DUFFY 1987: 217; LYNN 2003: 134, 136; RUFF 2001: 56.

⁸ Usp. DUFFY 1987: 123; LYNN 2003: 135; LYNN 2008: 32–33; PARKER 1996: 65–66; RUFF 2001: 63–64.

⁹ GOLDSWORTHY 2003: 184–185. U doba Carstva pri zauzimanju obrambenog položaja rimsko bi pješstvo formiralo zbijenu liniju te neprijatelja gađalo strelicama, težim bacačkim kopljima i strijelama. U slučaju izbora ofenzivne taktike nakon kratkog, ali snažnog udara, uslijedila bi rotacija redova kako bi se održala vlastita snaga, a neprijatelj iscrpio. Rimski su pješaci bili uvježbani za uspostavljanje zatvorene formacije i odbijanje konjaničkih juriša, a mogli su brzo proširiti svoj prednji red kako bi se neprijatelj opkolio. U defenzivnim i ofenzivnim borbenim radnjama često se koristio ratni poklik germanskog porijekla – *barritus* – kojim se uz pomoć štitova proizvodio odzvanjajući i zastrašujući zvuk, osiguravajući važnu psihološku nadmoć u borbi. Usp. GOLDSWORTHY 2003: 214; CROMWELL 1998: 14–16.

ment strpljivosti, odnosno suzdržavanja. Budući da su onodobne puške, odnosno muškete, bile relativno neprecizne na velikim udaljenostima, vojnici grupirani u zgusnutim linijama morali su čekati pravi trenutak, u kojem će neprijatelj doći na pravu udaljenost, kako bi paljba postigla željeni učinak. Pravilna izmjena paljbe između dviju strana u pravilu je trajala relativno kratko, rijetko bi uslijedila borba prsa o prsa, nakon čega bi jedna strana popustila i započela povlačenje.¹⁰

U rimskoj su vojsci od ranog razdoblja važnu ulogu imale pomoćne jedinice (*auxilia*). Radilo se o konjanicima, lakim pješacima, streličarima i praćkašima koji su specifičnim borbenim vještinama nadopunjavali udarnu snagu legionara – teških pješaka – pretvarajući vojsku u savršen vojni stroj koji se mogao suprotstaviti bilo kojem neprijatelju na svim terenima. Ove jedinice najčešće su se novačile na državnim granicama, među narodima koje su Rimljani pokorili ili koji su imali status rimskih saveznika. Takvi su se vojnici obično podizali u vrijeme vojnih pohoda i grupirali u kontingente koji su u strukturalnom smislu nalikovali legijama, premda su bili brojčano manji. U nazivu tih postrojbi inicijalno su se zadržavale određene plemenske, etničke ili geografske oznake. U početku su imali status neregularnih jedinica koje su nerijetko bile smatrane nepouzdanima i nediscipliniranima, zbog čega su im dodjeljivani rimski zapovjednici kako bi ih uvježbali po uzoru na regularne jedinice. Od vremena cara, odnosno *princepsa* Oktavijana Augusta (27. pr. Kr – 14. po. Kr), pripadnici pomoćnih jedinica postaju regularni i profesionalni vojnici. Za vrijeme cara Klaudija (41 – 54) omogućeno im je stjecanje rimskog građanskog prava nakon 25 godina vojne službe. Istovremeno su se našli pod snažnim utjecajem romanizacije, što je pridonijelo njihovoj integraciji u rimsku vojsku, ali i u šire rimsko društvo.¹¹

U 3. stoljeću pomoćne trupe postaju *limitanei* – statični seljaci-vojnici zaduženi za obranu pograničnog teritorija na kojem se nalazila i zemlja koju su obrađivali. Ta je transformacija bila u skladu s novom rimskom vojnom strategijom koja je napustila ofenzivnu ekspanziju i usmjerila se na obranu te održanje postojećih

¹⁰ BLACK 1994: 39–41; BLACK 1999: 160, 162; LYNN 2003: 128–129.

¹¹ Usp. CHEESMAN 1914: 116–117, 133; GILLIVER 2007: 193; GOLDWORTHY 2003: 55–58; LUTTWAK 2016: 44–45; RAWLINGS 2007: 52–53; SOUTHERN I DIXON 2014: 6. Tijekom bitke pomoćne su trupe štitile legionare od bočnog napada, a istu zadaću izvršavale su tijekom marša kolona rimske vojske, kad su bile postavljene na prednje i stražnje položaje sa zadatkom sprečavanja neprijateljske zasede i napada s leđa. Njihova prisutnost omogućavala je kolonama da u slučaju neprijateljskog napada formiraju borbene linije ili šuplji kvadrat. Usp. CHEESMAN 1914: 103; GOLDWORTHY 2003: 174. U doba Carstva pomoćne trupe zbog svoje ratobornosti preuzimaju sve veću ulogu u izravnim borbama s neprijateljem. Povjesničar J. E. Lendon tumači da se u vrijeme Carstva oblikovala razlika između discipline, koju su kao vojnu vrijednost posjedovali legionari, i junaštva (*virtus*) koje je karakteriziralo pomoćne trupe. Ravnoteža između tih dvaju koncepata osiguravala je rimsku pobjedu nad neprijateljima, a ona će biti narušena tek sredinom 4. st. kad barbarski vojnici postižu dominantan položaj u rimskoj vojsci. LENDON 2005: 251–252, 257–258.

granica.¹² U doba kasnog Carstva, točnije za vladavine Dioklecijana (284 – 305) i Konstantina I. (306 – 337), novačenje barbara ima sve veću ulogu u rimskoj vojsci.¹³ S jedne strane je strane to bila posljedica sve manjeg interesa rimskih građana za vojnu profesiju, a s druge odgovor na sve veći pritisak nadolazećih barbarskih plemena na rimskim granicama. Barbarski su vojnici bili poželjni zbog ratobornosti i odanosti, a u rimsku su vojnu službu privlačeni raznim beneficijama – plaćom, prehranom, smještajem te mogućnošću ostvarivanja uspješne karijere i višeg društvenog standarda.¹⁴

U habsburškim vojskama 18. stoljeća poseban su značaj imale lake trupe, husari i krajišnici. U vrijeme Rata za austrijsko naslijeđe (1740 – 1748) te su se postrojbe masovno pojavile na europskim bojištima, ostavljajući snažan dojam na tadašnju europsku javnost. Svojim vojnim akcijama u stilu „malog rata“¹⁵ zadavale su ozbiljne poteškoće glavnim austrijskim protivnicima, Francuzima i Prusima, ostvarujući znatan doprinos očuvanju Habsburške Monarhije. Iako „mali rat“ nije predstavljao nov oblik ratovanja, u razdoblju prosvjetiteljstva i razuma smatran je ostatkom „neciviliziranih“ vremena te često tretiran kao neregularan i nečastan, odnosno barbarski oblik borbe.¹⁶ U velikim su bitkama lake trupe također dolazile do izražaja, osobito u izvođenju čarki na samom početku bitke, zaštititi bokova vojske od potencijalnih neprijateljskih napada te osiguravanju povlačenja u slučaju nepovoljnog ishoda.¹⁷

¹² Usp. CHEESMAN 1914: 105, 107; LUTTWAK 2016: 195–199, 216. U 4. st. spomenuti termin obuhvatio je sve provincijske trupe, dok su se nasuprot njima nalazile mobilnije centralne terenske snage – *comitatenses*. Iako su se borbene vještine tih pograničnih trupa smanjile, a zadaće su im bile svedene na patroliranje i zaštitu teritorija od manjih pljačkaških pohoda, te su prema nekim mišljenjima bili svedeni na razinu milicije, ipak su se povremeno i pridruživale terenskim vojskama, pri čemu su preimenovani u *pseudo-comitatenses*. Usp. GOLDWORTHY 2003: 198, 202–203; SOUTHERN 2006: 250–251; SOUTHERN I DIXON 2014: 19, 36–37; THORNE 2007: 229–230.

¹³ CROMWELL 1998: 52.

¹⁴ Usp. CHEESMAN 1914: 139–140; SOUTHERN I DIXON 2014: 69–70; STROBEL 2007: 278; WHITBY 2007: 520. U ranoj fazi, dok su barbari još uvijek pokazivali divljenje prema rimskoj kulturi, s lakoćom su bili integrirani u rimsku vojsku, gdje su usvajali disciplinu i vojne vježbe. No, slabljenjem rimske vojne moći gubi se interes barbara za prihvaćanjem vojnih normi te im se prepušta korištenje vlastitih borbenih metoda. CROMWELL 1998: 14, 27, 37–38.

¹⁵ U kontekstu vojne strategije i taktike 18. stoljeća značajno mjesto zauzimao je „mali rat“ (*der kleine Krieg, la petite guerre, little war*), poseban oblik ratovanja što su ga izvodile specijalne vojne jedinice, najčešće lake trupe. Vojne operacije ove vrste uključivale su zasjede, prepade na neprijateljske položaje i transportne kolone za prijevoz namirnica i vojne opreme, kao i pljačku neprijateljskih civilnih područja s ciljem uskraćivanja potrebnih resursa suprotnoj strani i onemogućavanja zadržavanja na terenu. DUFFY 2020: 433.

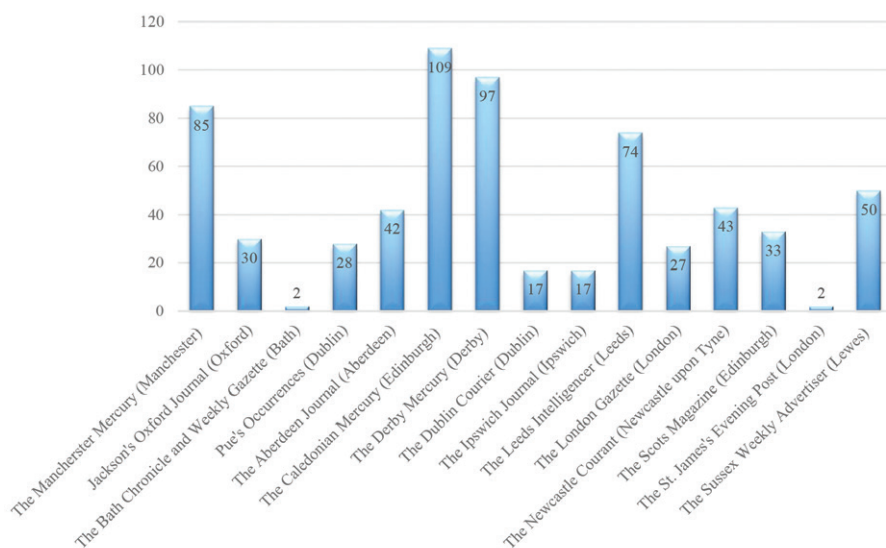
¹⁶ Usp. HOWARD 2002: 90; STARKEY 2003: 53–54.

¹⁷ DUFFY 1977: 142; STARKEY 2003: 113, 114, 128.

Krajišnici u britanskim novinama

Još tijekom Rata za austrijsko naslijeđe vijesti o ratnim događajima na Kontinentu preplavile su stranice britanskih novina koje su izlazile u Londonu i manjim središtima. Britanci, tada habsburški saveznici, iskazivali su poseban interes za pothvate neuobičajenih ratnika u austrijskoj vojnoj službi koji su se počeli pojavljivati na europskim bojištima. Riječ je bila o pandurima i „Hrvatima“ („Croats“), odnosno krajišnicima.¹⁸ Jednako zanimanje za njih britanski je tisak pokazao i tijekom sljedećeg velikog sukoba, Sedmogodišnjeg rata, kada su se Britanci našli na suprotnoj strani – u savezništvu s Kraljevinom Pruskom, habsburškim neumornim suparnikom.

U dosadašnjem istraživanju prikupljeno je ukupno 656 novinskih članaka iz 15 različitih novina koje su izlazile na području Engleske, Škotske i Irske, a u kojima se spominje djelovanje krajišnika u Sedmogodišnjem ratu. Najveći broj članaka (109) objavljen je u škotskim novinama *The Caledonian Mercury*, što je vidljivo iz priloženoga grafikona. Vijesti o aktivnostima krajišnika pristizale su iz različitih europskih gradova, poput Beča, Praga, Berlina, Dresdena, Frankfurta, Utrechta, i drugih.

Grafikon 1. Članci o krajišnicima u britanskim novinama tijekom Sedmogodišnjeg rata

Na početku rata britanske su novine izvještavale o ukupnoj snazi austrijske vojske i o okupljanju njezinih postrojbi u Češkoj. U znatnom broju članaka, uz

¹⁸ Više o tome vidi u: BALIĆ 2018a i BALIĆ 2018b.

pješачke i konjaničke jedinice, spominju se i krajiške trupe („Croats“). Evidentno je da se u ovoj fazi krajišnike u novinama još uvijek ne tretira kao regularne trupe i integralni dio austrijske vojske, nego kao posebnu skupinu („Body“) ratnika koji pristižu kao pomoćne trupe.¹⁹ U nekim se slučajevima pojavljuju dvoznačni izrazi „krajšnici i panduri“ („Croats and Pandours“), što ukazuje na nedovoljnu upućenost britanskih novina u razlike među tim ratničkim skupinama.²⁰ Naime, panduri su kao pripadnici dobrovoljačke vojne jedinice ostavili velik trag u Ratu za austrijsko naslijeđe, a 1745. preustrojeni su u regularnu jedinicu – linijsku pješачku pukovniju.²¹ Zbog loše reputacije koju su stekli kod Prusa, pandursko se ime očito održalo i počelo primjenjivati na krajišnike, koji su u Sedmogodišnjem ratu bili glavni nositelji „malog rata“. Tek u pojedinim člancima, u kojima su prenesena izvješća iz austrijskih sjedišta – primjerice, iz austrijskog logora u češkom Budinu, datirano 24. rujna 1756. – navode se krajiški bataljuni („Battalions of Croats“) kao formacije regularnih²² vojnika, te se razlikuju i konkretne krajiške skupine iz pojedinih dijelova Hrvatsko-slavonske vojne krajine, poput Karlovčana i Banovaca („Battalions of Carlstadt, and the Banner of Croatia“).²³

¹⁹ *Pue's Occurrences* (Dublin), 28. 9. 1756, 1; *The Caledonian Mercury* (Edinburgh), 21. 9. 1756, 1; 30. 9. 1756, 1; *The Leeds Intelligencer* (Leeds), 28. 9. 1756, 1; *The Manchester Mercury* (Manchester), 21. 9. 1756, 3; *The Newcastle Courant* (Newcastle upon Tyne), 25. 9. 1756, 2; *The Sussex Advertiser* (Lewes), 20. 9. 1756, 3. Napomena: sve korištene novine dostupne su na poveznici <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> i <https://www.thegazette.co.uk/>, koje se neće navoditi pri svakom sljedećem referiranju. Pristup tiskovinama ostvaren je između 4. 3. i 23. 4. 2020. godine.

²⁰ *The Caledonian Mercury*, 9. 9. 1756, 1; *The Manchester Mercury*, 7. 9. 1756, 4; *The Newcastle Courant*, 11. 9. 1756, 1.

²¹ Više o pandurima i njihovu zapovjedniku, Franji barunu Trencku (1711 – 1749), vidi u: BUCZYNSKI 2015.

²² U jeku Rata za austrijsko naslijeđe habsburška vladarica Marija Terezija (1740 – 1780) odlučila se na preustroj Hrvatsko-slavonske vojne krajine. Glavne značajke toga procesa bile su: uspostava krajiških pukovnija – teritorijalno-administrativnih i vojnih jedinica, podvrgavanje krajišnika vojnoj obuci i disciplini po uzoru na linijske pješake, zatim njihovo izjednačavanje u statusu s linijskim pješacima, što je označilo i transformaciju iz neregularnih u regularne vojnike, te potpuno preuzimanje kontrole Dvorskog ratnog vijeća u Beču nad vojnokrajiškom institucijom u pogledu uprave i financija. Iako su krajišnici postali regularni vojnici, oni su se u vojno-taktičkom smislu i dalje nastavili koristiti kao lake trupe. Više o tom preustroju vidi: HOLJEVAC I MOAČANIN 2007: 29–49; JURIŠIĆ 2021: 155–212; KASER 1997: 111–118, 157–162, 216–218, 222–233; ROTHENBERG 1960: 112–123; ROTHENBERG 1966: 21–26; VANIČEK 1875: 486–571. Iako je ova reforma označila početak čvršće integracije krajiških vojnika unutar habsburške vojske, krajiške su pukovnije ipak u nazivlju zadržale svoj geografski, odnosno lokalni karakter, kao što je to bio slučaj s rimskim pomoćnim trupama. Naime, 11 pukovnija s prostora Hrvatsko-slavonske vojne krajine nosile su nazive prema regiji ili pukovnijskom sjedištu. Primjerice, u slučaju pukovnije s područja Karlovačkog generalata nazivi su bili: Lička, Otočka, Ogulinska i Slunjska pukovnja.

²³ *The Derby Mercury* (Derby), 29. 10. 1756, 1; *The London Gazette* (London), 19. 10. 1756, 2; *The St. James's Evening Post* (London), 21. 10. 1756, 1. Izvješća iz Beča također spominju

U pojedinim britanskim novinama nalaze se i vijesti koje upućuju na lošu kvalitetu krajiških trupa. Primjerice, pismo od 8. srpnja 1758. izvješćuje da su krajiški vojnici u tom trenutku prolazili kroz Beč na putu prema Moravskoj, gdje se nalazila glavna austrijska vojska pod zapovjedništvom maršala Leopolda Josepha Dauna.²⁴ U toj će vojsci broj krajišnika dosegnuti gotovo 30 000. Prema anonimnom autoru pisma, tako velik broj krajišnika bio je pokazatelj da su austrijske nasljedne zemlje iscrpile vlastite izvore vojne snage, ali i objašnjenje za Daunovu nesklonost da se upusti u otvorenu bitku s pruskim kraljem, jer se u takvim okolnostima nije mogao pouzdati u te „neregularne“ trupe.²⁵ Pored toga, u drugim novinskim člancima krajišnike se naziva „milicijom“ („Militia“),²⁶ odnosno trupama niske kvalitete koje mogu poslužiti tek kao potpora linijskim pješacima i teškoj konjici.

Percepcija krajišnika mijenjala se kako je rat odmicao. U posljednjim godinama rata učestalije se koristi samo naziv „Croats“, dok termin „Pandours“ nestaje, a krajišnici se ne spominju u skupinama, već u regularnim vojnim jedinicama – pukovnijama i bataljunima. Također se može primijetiti da su prilikom poraza u bitkama krajišnici imali jednaki tretman kao i drugi regularni vojnici. O tome svjedoči slučaj uspješnog pruskog napada na austrijske položaje kod Landeshuta

krajiške bataljune kao vojno-taktičke jedinice. *The Derby Mercury*, 24. 6. 1757, 3; *The Manchester Mercury*, 3. 5. 1757, 1; *The Sussex Advertiser*, 2. 5. 1757, 1. Zanimljivost predstavlja i članak koji prenosi jednu staru vijest iz Pariza od 29. prosinca 1755. prema kojoj se razmatrala mogućnost angažmana krajišnika u francuskoj vojnoj službi i potom na europskom kontinentu ili čak u Kanadi. *Pue's Occurrences*, 20. 1. 1756, 1; *The Caledonian Mercury*, 20. 1. 1756, 1; *The Manchester Mercury*, 22. 7. 1756, 1.

²⁴ Leopold Joseph Maria grof Daun (1705 – 1766) bio je austrijski maršal, predsjednik Dvorskog ratnog vijeća, glavni zapovjednik Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu, zapovjednik Beča, član Tajnog vijeća, vitez Reda zlatnog runa i vlasnik 59. pješačke pukovnije. Sudjelovao je u većini habsburških ratova prve polovice 18. stoljeća, ostvarujući pritom brz uspon u vojnoj hijerarhiji. Nakon završetka Rata za austrijsko naslijeđe, tada u činu generala topništva, angažirao se u reorganizaciji vojske. Njegovim zaslugama austrijski su pješaci opremljeni kvalitetnijim vatrenim oružjem, uvedene su godišnje vojne vježbe u logorima u kojima su sudjelovale sve vojne postrojbe, uključujući i krajiške. Za potrebe provođenja usklađene vojne obuke 1749. objavio je poseban pravilnik – *Daun'sche Reglement*. Njegovim je zalaganjem Marija Terezija donijela odluku o osnivanju Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu. Dana 18. lipnja 1757. u činu maršala postigao je znamenitu pobjedu nad Fridrikom II. kod Kolína, koja je označila važnu prekretnicu u Sedmogodišnjem ratu, a sâm datum bitke postao je ujedno i „Rodendan Monarhije“. Daun je za svoju požrtvovnost u bitci nagrađen odlikovanjem Velikog križa (*Grosskreuz*) Vojnoga reda Marije Terezije. Nakon bitke kod Leuthena, 5. prosinca 1757, Daun preuzima vrhovno zapovjedništvo nad austrijskom vojskom i obnaša tu dužnost sve do kraja rata. HIRTENFELD 1857: 33–37.

²⁵ „The employing so great a number of Croats shews, that Austria, Bohemia, and Moravia, are exhausted of men, and may likewise account for Daun's shyness to come to a general action, as those irregular troops are not much to be depended upon in a set battle“. *The Aberdeen Journal*, 8. 8. 1758, 3.

²⁶ *Jackson's Oxford Journal* (Oxford), 20. 1. 1759, 1; *The Leeds Intelligencer*, 23. 1. 1759, 1.

(Kamienna Góra) u Šleskoj, koji se odigrao sredinom rujna 1760. godine. Tom je prilikom u prusko zarobljeništvo dospjelo 500 konjanika i 2 krajiška bataljuna („2 battalions of Croats“).²⁷

Posebnu zanimljivost predstavlja satiričan članak u kojemu je upućena kritika uredniku novina *Brussels Gazette*, optuženom za lažno izvještavanje. Tekst se osvrće na austrijski poraz u bitci kod Torgaua, 3. studenog 1760, pri čemu osoba potpisana kao „Lucifer“ spomenutom uredniku šalje „prijedloge“ kao pomoć u prikrivanju prave istine o tom porazu. Između ostalog, predlaže se da se napiše kako su krajiške pukovnije izazvale metež koji je doveo do pomutnje u cijeloj austrijskoj vojsci.²⁸ Iako je riječ o satiričnom tekstu, on odražava onodobne uobičajene stereotipe za krajišnike – nediscipliniranost i sklonost izazivanju nereda.

Obilježja krajiškog „malog rata“

Najveći broj članaka o krajišnicima u britanskim novinama vezan je uz „mali rat“. Na kraju prve ratne godine to se odnosilo na uznemiravanje pruskih trupa prilikom njihova povlačenja na saski teritorij, gdje su trebale uspostaviti zimske logore. Tako u izvješću iz Treblitz (Třebelice), datiranom 2. studenog 1756, piše da su austrijski generali „Maquire“ (podmaršal Johann Sigismund Maguire) i „Haddick“ (general-bojnik András Hadik) na čelu odredâ znatnim dijelom sastavljenih od krajišnika („Croats“) angažirani u potjeri za Prusima, a čini se da će tijekom zime voditi „mali rat“ ili haračenje, kako je ovaj pojam definiran u novinama.²⁹ No, uz te „nečasne“ aktivnosti, britanske novine prepoznaju i drugu važnu ulogu koju su krajišnici pod zapovjedništvom spomenutih generala ispunjavali, a ona se odnosila na obranu habsburškog teritorija od pruskih napada.³⁰

Iduće su godine nakon poraza kod Kolína,³¹ 18. lipnja 1757, Prusi još jednom morali prekinuti invaziju Češke i povući snage. Tom su prilikom krajišnici sudje-

²⁷ *Jackson's Oxford Journal*, 27. 9. 1760, 3; *The Aberdeen Journal*, 6. 10. 1760, 3; *The Derby Mercury*, 3. 10. 1760, 2; *The Leeds Intelligencer*, 30. 9. 1760, 3; *The Newcastle Courant*, 4. 10. 1760, 2; *The Sussex Advertiser*, 6. 10. 1760, 1. U jednom članku u kojem je prenesen sadržaj pisma general-poručnika Karla Christopha Goltzea iz Glogaua, navedeno je, doduše, da su dvije krajiške pukovnije sasječene („2 regiments of Croats were cut to pieces“), ali taj dopis predstavlja izuzetak jer se u svim ostalima navodi da su krajišnici bili zarobljeni. *The Dublin Courier* (Dublin), 3–6. 10. 1760, 1.

²⁸ *The Sussex Advertiser*, 17. 11. 1760, 4.

²⁹ „... according to all Appearance, la petite Guerre [Plundering] will employ those two Generals during the greatest Part of the Winter“. *The Caledonian Mercury*, 23. 11. 1756, 1; *The Derby Mercury*, 26. 11. 1756, 1; *The Leeds Intelligencer*, 23. 11. 1756, 3; *The Manchester Mercury*, 23. 11. 1756, 2.

³⁰ *Pue's Occurrences*, 4 – 7. 12. 1756, 1; *The Caledonian Mercury*, 2. 12. 1756, 1; *The Derby Mercury*, 3. 12. 1756, 3; *The London Gazette*, 27. 11. 1756, 3; *The Manchester Mercury*, 30. 11. 1756, 4; *The Newcastle Courant*, 4. 12. 1756, 2.

³¹ Detaljan opis bitke vidi u: DUFFY 2023: 50–55.

lovali u potjeri za pruskim snagama, o čemu postoje brojni članci u britanskim novinama.³² Nesumnjivo su ti događaji doprinijeli stvaranju negativne slike o krajišnicima kod Prusa, ponajprije Fridrika II., koji se morao suočiti s ljudskim i materijalnim gubicima, što mu je predstavljalo velik problem pri okupljanju snaga za novi vojni pohod. U tom pogledu, jedan se događaj posebno izdvaja kao primjer krajiškog „barbarstva“, barem iz pruske perspektive. U srpnju 1757. krajišnici su presreli kola koja su prevozila opremu i pruske ranjenike. Među njima je bio i pruski general-bojnik Christoph Manstein, miljenik Fridrika II. Novine opisuju kako su njega i druge pruske časnike krajišnici, ne samo temeljito opljačkali nego ih i nemilosrdno ubili („They fell into the Hands of the Pandours and Croats, who, not contented with stripping them of every Thing, most inhumanly murdered them“). „Banditti“ koji su počinili ovo barbarstvo („barbarity“) poslije toga su opljačkali i nekoliko sela na saskom teritoriju.³³ Zanimljivo je i izvješće iz Dresdena, datirano 20. rujna 1757, koje tumači da se nitko ne usudi slati robu niz rijeku Labu, čak ni na saskim plovilima, zbog straha da ih ne opljačkaju austrijske lake trupe, koje se pravdaju da su putnici skloni Prusima.³⁴

Pruse, kao i samog pruskog kralja, posebno su iritirale vijesti o prodoru krajiških skupina na pruski teritorij gdje su prikupljali ratnu kontribuciju. O tome svjedoče izvješća iz Regensburga („Ratisbon“) od 25. i 26. lipnja 1758, prema kojima je odred husara i krajišnika („Croats and Pandours“) prodro kroz Lužice sve do područja Brandeburga. Pored ratnih kontribucija, krajišnici su sa sobom odveli i stoku.³⁵

Usprkos tome što se „mali rat“ smatrao nečasnim oblikom ratovanja, britanske novine pokazuju da se Fridrik II. također upuštao u akcije slične vrste. Tako je 16. rujna 1758. pruski kralj iznenadio i protjerao krajišnike („Croats and Pandours“) smještene u mjestu Fischbach u Tiringiji, pri čemu ih je 400 zarobio. Potom se posvetio napadima na konvoje koji su plovili Labom kako bi onemogućio komunikaciju između područja Lužica i Češke.³⁶ U prosincu te godine zabilježen je pruski napad na skupinu od 1100 husara i krajišnika kod mjesta Reichenbach

³² Kao primjer mogu poslužiti novinski članci koji predstavljaju tek fragment ukupnog opusa: *Pue's Occurrences*, 13. 8. 1757, 1; *The Derby Mercury*, 19. 8. 1757, 4; *The Leeds Intelligencer*, 12. 7. 1757, 2; 23. 8. 1757, 1; *The Manchester Mercury*, 12. 7. 1757, 2; 23. 8. 1757, 2; *The Sussex Advertiser*, 11. 7. 1757, 2.

³³ *Jackson's Oxford Journal*, 23. 7. 1757, 1; *The Manchester Mercury*, 26. 7. 1757, 1; *The Scots Magazine* (Edinburgh), January 1758, 9.

³⁴ *The Newcastle Courant*, 8. 10. 1757, 2.

³⁵ *Pue's Occurrences*, 22. 7. 1758, 1; *The Aberdeen Journal*, 25. 7. 1758, 3; *The Caledonian Mercury*, 20. 7. 1758, 2; *The Derby Mercury*, 21. 7. 1758, 2.

³⁶ *Pue's Occurrences*, 14. 10. 1758, 1; *The Caledonian Mercury*, 10. 10. 1758, 2; 12. 10. 1758, 2; *The Derby Mercury*, 13. 10. 1758, 3; *The Ipswich Journal* (Ipswich), 7. 10. 1758, 3; 14. 10. 1758, 1; *The Leeds Intelligencer*, 10. 10. 1758, 2; *The Manchester Mercury*, 10. 10. 1758, 2, 4; *The Newcastle Courant*, 14. 10. 1758, 1; *The Sussex Advertiser*, 9. 10. 1758, 3.

im Voigtland. Članak navodi da se radi o preludiju kontinuiranog pruskog uznemiravanja carevinskih trupa,³⁷ smještenih u zimskim logorima, s ciljem njihova povlačenja prema Majni i Rajni.³⁸ U lipnju 1759. pisma iz Regensburga („Ratisbon“) opisuju devastaciju koju su trupe Henrika („Heinrich“) Pruskog, mlađeg brata pruskoga kralja, prouzročile na prostoru Frankonije. Palile su, uništavale ili opljačkale gotovo sva skladišta carsko-austrijske vojske na tom prostoru, zaplijenile znatan broj topova, zarobile velik broj vojnika, prikupile velike količine ratne kontribucije od lokalnog stanovništva te prouzročile nevjerojatno dezerterstvo, što mu je donijelo veći uspjeh nego što ga je mogao ostvariti u bitci.³⁹

U novinama se pronalaze opisi koji ukazuju na surovost krajiškog načina ratovanja. To se prije svega odnosilo na nemilosrdno ubijanje neprijatelja. Kao primjer se ističe jedan slučaj ispada krajiških vojnika u Pragu, koji su tada opsjedali Prusi. Tijekom noći 23. na 24. svibnja 1757, skupina kojom je zapovijedao pukovnik Ernst Gideon Laudon,⁴⁰ kasniji *Generalissimus* austrijske vojske, izvela je veoma krvav napad („very bloody attack“) na jedan pruski odred. Krajišnici iz Ličke pukovnije („Lycanians“) sabljama su sasjekli („cut to pieces“) Pruse koji su se sklonili u obližnjoj zgradi.⁴¹ Izvješće iz Frankfurta od 24. srpnja 1757. također navodi da su husari i krajišnici („hussars, Croats and Pandours“) prilikom napada na položaje uz sasko-češku granicu sasjekli („cut to pieces“) 400 Prusa.⁴² U nekim je slučajevima krajiško djelovanje opisano kao hrabro, ali nerazborito, poput barbara. Prilikom potjere za Prusima pod zapovjedništvom maršala Jamesa Keitha, skupina krajišnika „s više hrabrosti nego razboritosti“ („with more Courage than Prudence“) bacila je svoje oružje u čamce i skočila u Labu te preplivala rijeku kako bi presrela malu skupinu Prusa s prtljagom. Napali su ih prije nego što su stigli do Aussiga (Ústí nad Labem), ali Prusima je u pomoć stigla druga skupina, zbog čega su se krajišnici morali u žurbi i uz gubitke povući („with the utmost

³⁷ Nakon što je Fridrik II. u kasno ljeto 1756. napao i okupirao Izbornu Kneževinu Sasku, u siječnju 1757. na carskom saboru u Regensburgu izglasano je njegovo izopćenje iz Svetoga Rimskog Carstva i odobreno podizanje carevinske vojske (*Reichsarmee*) kako bi se saskom izbornom knezu vratio izgubljeni teritorij. SZABO 2008: 83–84.

³⁸ *Jackson's Oxford Journal*, 23. 12. 1758, 3; *The Leeds Intelligencer*, 26. 12. 1758, 3; *The Manchester Mercury*, 26. 12. 1758, 4; *The Scots Magazine*, prosinac 1758, 651.

³⁹ *The Scots Magazine*, lipanj 1759, 308.

⁴⁰ Ernst Gideon barun Laudon (1717 – 1790) započeo je vojnu karijeru u ruskoj vojnoj službi, a u vrijeme Rata za austrijsko naslijeđe prelazi u habsburšku službu. Iskustvo u „malom ratu“ stekao je kao časnik u redovima Trenckovog pandurskog dobrovoljačkog korpusa i Ličke krajiške pješačke pukovnije. Koristeći se spomenutim umijećem i ratnim vještinama krajišnika, Laudon je ostvario iznimne uspjehe u Sedmogodišnjem ratu, na temelju čega mu je dodijeljeno odlikovanje Veliki križ Vojnoga reda Marije Terezije te omogućen nagli uspon u habsburškoj vojnoj hijerarhiji. Više o tome vidi: BALIĆ 2021: 429–465.

⁴¹ *Pue's Occurrences*, 21. 6. 1757, 1.

⁴² *Pue's Occurrences*, 13. 8. 1757, 1.

Precipitation and Slaughter“). Skočili su natrag u rijeku i pokušali je ponovno preplivati, pri čemu su mnogi od njih poginuli od hitaca iz mušketa.⁴³

Pojedine vijesti ističu i činjenicu da su krajišnici u sukobima pokazivali časno držanje u duhu ideala prosvjetiteljskog ratovanja. Dopis iz Praga od 16. travnja 1759. piše o tome kako se krajiški bataljun („battalion of Croats“) koji je čuvao položaj kod Sebastiensberga na češko-saskoj granici, „vrlo galantno“ („very gallantly“) branio od napada Prusa, ali je na kraju zbog brojčane nadmoći morao uzmaknuti, izgubivši pritom 600 ljudi.⁴⁴ Jednako tako, izvješće iz Londona od 1. lipnja 1762. spominje uspješan pruski iznenadni napad na austrijske položaje i skladišta na nepoznatoj lokaciji, pri čemu su se dva krajiška časnika („two Officers of the Croats“) ponijela galantno („behaved very gallantly“).⁴⁵

Kao predvodnike krajišnika u mnogim akcijama „malog rata“ u novinskim se člancima spominje austrijske časnike koji su u to vrijeme stekli generalske činove, a čini se da su im upravo uspjesi u vojnim operacijama ove vrste u tome pomogli. Jedan od takvih bio je Phillip Lewin Beck, koji je tijekom rata napredovao od general-bojnika do generala topništva.⁴⁶ Svakako je najzvučnije ime prethodno spomenuti Laudon, koji je u ovaj rat ušao kao potpukovnik jedne krajiške pukovnije, a njegov kraj dočekao u činu general-topništva. Britanske novine obiluju izvješćima u kojima se ovu dvojicu spominje kao zapovjednike krajišnika angažiranih u raznim aktivnostima karakterističnima za „mali rat“.⁴⁷

⁴³ *The Manchester Mercury*, 30. 8. 1757, 1; *The Newcastle Courant*, 28. 8. 1757, 2; *The Sussex Advertiser*, 29. 8. 1757, 1.

⁴⁴ Doduše, u dopisu je navedeno da su i Prusi raspolagali sa 600 vojnika. *The Aberdeen Journal*, 17. 7. 1759, 2; *The Caledonian Mercury*, 9. 7. 1759, 1; *The Derby Mercury*, 13. 7. 1759, 1; *The Sussex Advertiser*, 9. 7. 1759, 2.

⁴⁵ *The Derby Mercury*, 4. 6. 1762, 4; *The Sussex Advertiser*, 7. 6. 1762, 2.

⁴⁶ Nedugo nakon njegova završetka našao se na položaju glavnog zapovjednika Karlovačkog i Varaždinskog generalata te prvog generalnog inspektora Krajine. Tijekom njegova relativno kratkotrajnog upravljanja, provedene su važne reforme kojima se težilo ispraviti neregularnosti u krajiškoj organizaciji i osigurati povoljnije uvjete za izvršavanje vojne dužnosti, s ciljem profesionalizacije krajišnika kao vojnika te njihova izjednačavanja s linijskim pješacima u austrijskoj vojsci. BALIĆ 2019: 222–229.

⁴⁷ Beck se, primjerice, spominje u sljedećim novinama: *Jackson's Oxford Journal*, 17. 12. 1757, 1; 21. 1. 1758, 2; *Pue's Occurrences*, 6. 6. 1757, 1; *The Aberdeen Journal*, 6. 10. 1760, 3; *The Caledonian Mercury*, 24. 1. 1758, 1; *The Derby Mercury*, 27. 1. 1758, 2; 20. 4. 1759, 3; 3. 10. 1760, 2; *The Leeds Intelligencer*, 12. 7. 1757, 2; 30. 9. 1760, 3; *The Manchester Mercury*, 12. 7. 1757, 2; 20. 12. 1757, 1; *The Newcastle Courant*, 4. 10. 1760, 2; *The Scots Magazine*, siječanj 1758, 36; travanj 1759, 200; *The Sussex Advertiser*, 11. 7. 1757, 2; 19. 12. 1757, 3. Laudonovi vojni pothvati u kojima su sudjelovali krajišnici zabilježeni su u gotovo svim ratnim godinama, a iz obilja takvih vijesti kao primjeri su izdvojene one koje su objavljene u novinama: *Pue's Occurrences*, 19. 3. 1757, 1; 30. 7. 1757, 1; *The Aberdeen Journal*, 1. 8. 1758, 3; 15. 4. 1760, 3; *The Caledonian Mercury*, 27. 7. 1758, 3; 16. 6. 1759, 1; 9. 4. 1760, 2; 31. 10. 1761, 1. *The Derby Mercury*, 18. 3. 1757, 2; 15. 6. 1759, 4; 11. 4. 1760, 3; *The Dublin Courier*, 11. 4. 1760, 1; *The Ipswich Journal*, 29. 7. 1758, 1–2; *The Leeds Intelligencer*, 19. 6. 1759, 1; 8. 4. 1760, 3; *The Manchester Mercury*, 8. 4. 1760, 4; *The Newcastle Courant*, 29. 7. 1758, 2; 12. 4. 1760, 1; *The Scots Magazine*, listopad 1758, 537; srpanj 1758, 374; rujanj 1758, 490; *The Sussex Advertiser*, 25. 7. 1757, 4; 18. 6. 1759, 1; 7. 4. 1760, 4.

Prilog iz Dublina od 15. kolovoza 1760. donosi kratku biografiju Johanna Sigismunda grofa Maguirea od Enniskillina⁴⁸ (1710 – 1767), Irca koji je u mladosti stupio u austrijsku vojnu službu i ostvario uspješnu karijeru napredujući do čina generala-topništva. U članku se spominje i podatak da su zaslugom njega i njegova sunarodnjaka zanimljivog imena, Petra Julija Cezara MacElligota,⁴⁹ krajišnici i ostali „neregularni pljačkaši“ („Croats, Pandours, and other irregular freebooters“) pretvoreni u regularne i disciplinirane vojnike u austrijskoj službi.⁵⁰ Kao i u slučaju rimskih pomoćnih trupa, i krajišnicima su zapovijedali stranci, iskusni i ambiciozni vojni časnici, koji su njihovu ratobornost znali iskoristiti za postizanje uspješnih vojnih rezultata, ali i koji su istodobno bili zaduženi za preoblikovanje ovih vojnika, odnosno njihovu integraciju unutar austrijske vojske.⁵¹

Krajišnici u velikim bitkama

Iako su krajišnici sudjelovali u gotovo svim velikim bitkama koje su obilježile Sedmogodišnji rat, britanske su novine prenijele tek nekoliko opisa njihova sudjelovanja. Jedno od takvih bilo je 14. listopada 1758. u bitci kod Hochkircha na teritoriju Saske. Austrijska vojska u ranim je jutarnjim satima iznenadila snage Fridrika II., utaborene u blizini. Uloga krajišnika pritom je bila ključna u postizanju

⁴⁸ Johann Sigismund grof Maguire (Macquire) od Enniskillina bio je pukovnik Križevačke pukovnije u Ratu za austrijsko naslijeđe. Predvođeci krajišnike istaknuo se u mnogim vojnim operacijama te je napredovao u čin general-bojnika. Krajem 1749. u činu podmaršala postavljen je na poziciju glavnog zapovjednika Varaždinskog generalata, gdje je do proljeća sljedeće godine dovršio njegov preustroj. U Sedmogodišnjem ratu sudjelovao je u brojnim pothvatima, a zahvaljujući angažmanu pri opsadi i zauzimanju Dresdena u kasno ljeto 1759. nagrađen je 1760. Velikom križem Vojnoga reda Marije Terezije i napredovanjem u čin generala topništva. Usp. DUFFY 2020: 335; HIRTENFELD 1857: 85–86; KÜNZN 2008: 18–21.

⁴⁹ Peter Julius Caesar (Cäsar) barun MacElligot/McElligot (1715 – 1781) stupio je u austrijsku vojnu službu za Rata za austrijsko naslijeđe. Kraj rata dočekao je u činu satnika, a doskora je unaprijeđen u potpukovnika. U prvoj i drugoj godini Sedmogodišnjeg rata predvodio je korpus lakih trupa, među kojima su bili i krajišnici. Početkom 1757. unaprijeđen je u čin pukovnika, a ostatak rata služio je uglavnom u stožerima maršala Dauna i Johanna Baptista (Giovanni Battista) Serbellonija. Službeno je napredovao u čin general-bojnika 1764., iako se u tom činu spominje još od 1758. Usp. DUFFY 2023: 19, 35, 43; MCELLIGOTT 1914: 216–218; SCHMIDT-BRENTANO 2022: 60. U britanskim se novinama također mogu pronaći članci o njegovim vojnim pothvatima u stilu „malog rata“, u kojima su sudjelovali krajišnici: *The Derby Mercury* 29. 10. 1756, 1; 3. 12. 1756, 1; *The Caledonian Mercury*, 30. 11. 1756, 1; *The London Gazette*, 23. 11. 1756, 1–2; *The Manchester Mercury*, 30. 11. 1756, 1; *The Newcastle Courant*, 27. 11. 1756, 2; *The St. James's Evening Post*, 21. 10. 1756, 1; *The Sussex Advertiser*, 29. 11. 1756, 3.

⁵⁰ *The Caledonian Mercury*, 25. 8. 1760, 2.

⁵¹ Zanimljivo, Christopher Duffy tvrdi da je proces vojne reforme u slučaju krajišnika umanjio njihovu vjernost caru („Kaisertreu“), a pojačao sklonost pobuni, te također označio gubitak taktičke prednosti koju su ranije uživali nad Prusima. DUFFY 2020: 460.

elementa iznenađenja. Naime, krajišnici su prije samog napada neprestano čarkali s pruskom predstražom, a kad je uslijedio pravi austrijski juriš, Prusi su galamu protumačili kao još jedno krajiško uznemiravanje te joj isprva nisu pridavali veću pažnju. Nakon što su upali u logor, Austrijanci su ubijali Pruse na spavanju i zapalili selo. Bila je to jedna od najkrvavijih bitaka u ovome ratu, a gubici su na obje strane bili znatni. Pokolj bespomoćnih pruskih vojnika pripisivao se prvenstveno krajišnicima, pri čemu su neki povjesničari naglasili njihovu neutaživu želju za stjecanjem ratnog plijena, što ih je odvratilo od potjere za Prusima u bijegu i time onemogućilo potpuno uništenje pruske vojske, možda i okončanje rata.⁵² Za britanskog povjesničara Christophera Duffyja, simbol krajiškog barbarstva predstavljalo je golo tijelo pruskog maršala Keitha, koje je prilikom pronalaska bilo prekriveno crvenim ogrtačem, jednim od prepoznatljivih krajiških odjevnih predmeta.⁵³

Izvješća iz Berlina i Bruxellesa objavljena u britanskim novinama detaljno opisuju ovu bitku. Prema berlinskom izvješću napad je započet usred tamne i maglovite noći kad su krajišnici („pandours“) protjerali pruske dobrovoljačke bataljune smještene na boku pruske vojske, nakon čega su ušli u selo i zapalili ga, prisilivši zatečene Pruse da ga napuste.⁵⁴ U izvješću iz Bruxellesa navodi se kako je Laudonov korpus, smješten u šumi, hrabrošću („with great bravery“) ovladao Hochkirchom. Maršal Daun posebno je pohvalio hrabrost i odlučnost pješništva i Laudonovih krajišnika koji su to, prema izvješću, svakako i zaslužili.⁵⁵ U još jednom londonskom izvješću opisana je Keithova smrt, prema iskazu svjedoka – engleskog dobrovoljca Tibuya. Doznaje se da je Keith bio teško ranjen u 8 sati, ali je odbio napustiti bojište. U 9 sati primio je hitac u trbuh i pao u ruke navedenog dobrovoljca. Maršal je bio u blizini neprijatelja koji su ubrzo razodjenuli njegovo tijelo. Nakon bitke prepoznao ga je austrijski general, podmaršal Franz Moritz Lacy, sin Petra Lacyja s kojim je Keith zajedno služio u Rusiji, ujedno i Keithov učenik kojega je smatrao svojim vojničkim ocem. Lacy se nije mogao suzdržati od suza kad je vidio golo beživotno tijelo svoga starog prijatelja i učitelja. Odmah je naredio da se tijelo pokrije i sahrani na licu mjesta.⁵⁶ U ovom iskazu krajišnici se uopće ne spominju, što dovodi u pitanje njihovu ulogu u Keithovoj smrti i „barbarskom“ postupanju s njegovim tijelom.

U okolnostima ove bitke izdvaja se primjer časnog postupanja jednog krajiškog časnika, o čemu govori članak iz Frankfurta od 30. listopada 1758. U njemu se

⁵² BASSET 2015: 144–145. Za detaljan opis bitke vidi: DUFFY 2023: 130–148.

⁵³ DUFFY 1977: 191–192.

⁵⁴ *Jackson's Oxford Journal*, 4. 11. 1758, 1; *The Caledonian Mercury*, 4. 11. 1758, 2; *The Derby Mercury*, 3. 11. 1758, 3; *The Leeds Intelligencer*, 7. 11. 1758, 1; *The Newcastle Courant*, 4. 11. 1758, 2; *The Scots Magazine*, listopad 1758, 536.

⁵⁵ *The Scots Magazine*, listopad 1758, 538.

⁵⁶ *The Caledonian Mercury*, 29. 3. 1759, 2.

izvještava o sudbini pruskog maršala Mauricea Anhalt-Dessaua, kojega je zarobio poručnik „M. de Fellner“, časnik slavonskih krajiških husara. No krajiški ga je časnik odlučio uvjetno osloboditi („left him on his parole of honour“) i pustiti da nastavi put prema Bautzenu, zauzvrat primivši nagradu u obliku 56 Fridrikovih zlatnika („Fredericks“) i mjenice u iznosu od 1000 forinti.⁵⁷

Krajišnici u opsadama

Vojni doprinos krajišnika bio je naročito vrijedan tijekom opsada, kad su im se dodjeljivale raznolike zahtjevne zadaće ofenzivne i defenzivne naravi, koje su uključivale čišćenje neprijateljskih reduta ispred utvrda i izvođenje lažnih napada na pojedine sekcije zidina, kao i iznenadne napade na neprijatelje koji su opsjedali grad. Godine 1760. često se spominju u novinskim člancima koji prenose vijesti o austrijskim opsadama šleskih utvrda Glatz, Breslau i Schweidnitz.⁵⁸ Krajišnici su se tada nalazili na prednjim položajima gdje su imali zadatak očistiti isturene neprijateljske položaje, omogućujući tako opsjedajućim snagama da se što više približe bedemima. Osim toga, u vrijeme bombardiranja grada izvodili su iznenadne napade.⁵⁹ Iste godine u kolovozu sudjeluju u obrani Dresdena pod opsadom Prusa, nalazeći se na poziciji predstraže izvan gradskih zidina gdje su prvi došli u kontakt s pruskim napadačima. U novinskom članku koji opisuje opsadu navodi se njihovo hrabro držanje, ali su zbog brojčane premoći neprijatelja bili prisiljeni povući se u predgrađe Pirna, odakle su nastavili sudjelovati u obrambenim borbama. Spominje se i njihovo sudjelovanje u iznenadnom napadu koji su austrijski branitelji poduzeli 19. kolovoza.⁶⁰ U ranu jesen 1761. Laudon, tada već u činu generala-topništva, odlučio se na provedbu odvažnog plana zauzimanja strateški važne i čvrste šleske utvrde Schweidnitza (Świdnica), a krajišnici su imali posebnu ulogu u toj operaciji. Ujutro 30. listopada oni su, s husarima i kozacima koje su poslali ruski saveznici, formirali liniju oko šleske utvrde kako bi svima spriječili izlazak ili ulazak u taj grad. Kao i kod Hochkircha, to je bilo od presudne važnosti kako bi se spriječilo odavanje austrijskog plana napada. Sljedećeg je

⁵⁷ *The Caledonian Mercury*, 14. 11. 1758, 2; *The Newcastle Courant*, 18. 11. 1758, 1; *The Ipswich Journal*, 11. 11. 1758, 3.

⁵⁸ Laudon je na čelu manje austrijske vojske 1760. započeo ofenzivu u Šleskoj, dok je glavna austrijska vojska pod Daunom bila u pripravnosti na teritoriju Saske. Laudonove operacije, u kojima se očekivala i potpora ruskih saveznika, trebale su izazvati reakciju pruskoga kralja u smislu podjele snaga, čime bi se otvorila prilika za napad glavne austrijske vojske. DUFFY 2023: 218–220; SZABO 2008: 276–277.

⁵⁹ *The Aberdeen Journal*, 1. 9. 1760, 1–2; *The Caledonian Mercury*, 25. 8. 1760, 2; 17. 9. 1760, 1–2; 22. 9. 1760, 3; *The Dublin Courier*, 27. 8. 1760, 1; 17. 9. 1760, 1; *The Leeds Intelligencer*, 26. 8. 1760, 2; *The Scots Magazine*, kolovoz 1760, 429; prosinac 1760, 698–699; *The Sussex Advertiser*, 14. 7. 1760, 1; 28. 7. 1760, 1–2.

⁶⁰ *The Caledonian Mercury*, 6. 9. 1760, 2; *The Scots Magazine*, prosinac 1760, 696–698.

dana izveden juriš na Schweidnitz, pri čemu su krajišnici također imali poseban zadatak. Kako se ta utvrda zvjezdolikog oblika sastojala od pet manjih bastiona i povezanih reduta, krajišnicima je naređeno da izvedu lažni napad na jedan od njih – „Wasserfort“ – kako bi privukli pažnju neprijatelja i time rasteretili ostale napadačke skupine. Napad je započeo oko 2 sata ujutro, a već u 6 sati Austrijanci su uspjeli ovladati vanjskim zidinama, što je prisililo pruskog zapovjednika da potpiše kapitulaciju i preda ovu utvrdu u austrijske ruke.⁶¹

U britanskim se novinama pronalaze i primjeri pruskog zauzimanja gradova, pri čemu se vidi da se ni oni u pojedinim slučajevima nisu ustručavali primjenjivati „barbarske“ postupke. Sredinom svibnja 1759. carevinsko-austrijske trupe povukle su se iz Bamberga, a predstavnici gradske vlasti poslali su izaslanike Henriku Pruskom i uručili mu ključeve grada, a on se obavezao poštediti grad ako se u njemu ne nalaze neprijateljski vojnici. Za vrijeme odsustva magistrata 150 krajišnika ponovno je ušlo u grad te su, nesvjesni činjenice da se grad predao, otvorili vatru na pruske trupe koje su pokušavale ući, a zatim su se povukli, odnosno prema drugim tumačenjima bili su sasječeni („cut to pieces“). Heinrich je ovaj čin protumačio kao kršenje sporazuma o kapitulaciji te je prepustio svojim vojnicima da opljačkaju grad. Tog 16. svibnja 1759. časnici i vojnici imali su na raspolaganju četiri sata tijekom kojih nisu snosili odgovornost za svoja djela, a potom su ih bubnjevi pozvali natrag stjegovima. Sljedećeg je dana akcija ponovljena, ali ograničena je na „samo“ dva sata.⁶²

Ipak, u novinama se mogu pronaći i primjeri uzornog ponašanja krajišnika prilikom dolaska u grad. Sredinom rujna 1758. u tirinškom se gradu Gothi saveznička vojska – sastavljena od carskih, austrijskih i francuskih jedinica – pripremala napustiti grad uslijed vijesti o približavanju pruskih snaga. Tom su prilikom francuski vojnici opljačkali gradsko skladište oružja. Nedugo nakon toga, u grad je stigao general-bojnik Laudon sa svojim krajišnicima. Njihov dolazak izazvao je strah kod vojvotkinje od Sachsen-Gotha-Altenburga, koja je bila uvjerena da će opljačkati dvorac. Naposljetku je ipak zaključila da su dobrog ponašanja („on the whole they behave well, and the General is very humane“).⁶³

Pitanje odanosti – dezerterstvo

Jednako kao barbari u rimskoj vojsci, krajiški su vojnici bili cijenjeni zbog ratobornosti, izdržljivosti i odanosti.⁶⁴ Pritom je posljednje obilježje bilo osobito važno zbog

⁶¹ *The Caledonian Mercury*, 31. 10. 1761, 1.

⁶² *The Leeds Intelligencer*, 19. 6. 1759, 1.

⁶³ *Pue's Occurrences*, 11. 10. 1757, 1; *The Newcastle Courant*, 8. 10. 1757, 2; *The Scots Magazine*, siječanj 1757, 531.

⁶⁴ DUFFY 1977: 85, 90; DUFFY 2020: 215, 220, 345; DUFFY 1987: 203.

tendencije sve učestalijeg dezertiranja vojnika u 18. stoljeću.⁶⁵ Upravo je austrijski general Joseph Friedrich princ Sachsen-Hildburghausen (1702 – 1787), kojem je bio povjeren preustroj Karlovačkog i Varaždinskog generalata, isticao vjernost kao jednu od najvažnijih kvaliteta ovih ratnika, tradicionalno vezanih uz domovinu.⁶⁶

U britanskim novinama zabilježene su, doduše, vijesti o dezertiranju krajišnika, ali tek iz kasnije faze rata. Dopis iz Brandenburga (Berlina) od 11. lipnja 1759. izvještava o značajnom broju dezertera u austrijskim redovima koji prelaze na prusku stranu, a među njima zabilježeno je i nekoliko krajišnika („Pandours and Croats“), što nije bio slučaj prethodnih godina.⁶⁷ U obzir svakako treba uzeti mogućnost da se radilo o ratnoj propagandi, ali i činjenicu da je tada zasigurno već bio prisutan stanoviti zamor ratnim zbivanjima, te da su bili izraženi i problemi opskrbe vojnika hranom i plaćom. To svakako potvrđuje izvješće iz Beča od 19. ožujka 1760. u kojem piše da krajišnici smješteni kod nepoznatog mjesta „Dua“, izmoreni ratnim naporima i zimskim uvjetima, namjeravaju krenuti svojim kućama. No, njihov je plan otkriven i poslan je konjanički odred koji ih je paljbom prisilio da se ponovno vrate na položaje.⁶⁸ U proljeće iduće godine zabilježen je slučaj pobune krajišnika na području Češke jer im nije bilo dopušteno napustiti bojište po isteku ugovora o služenju.⁶⁹ Izvješće iz mjesta Habelschwerdt (Bystrzyca Kłodzka) od 26. ožujka te godine navodi da su osmorica bila slomljena na kotaču, a dvanaestorica obješena u Trautenauu (Trutnov) jer su se pobunili protiv svojeg zapovjednika i upucali ga.⁷⁰ Ti slučajevi ukazuju na specifičnost krajiškog dezertiranja. Naime, riječ je bila o svojevolumnom napuštanju bojišta bez odobrenja nadređenih, pri čemu nisu marili jesu li stigle jedinice koje će ih zamijeniti, nego su vjerovali da po isteku ugovora o službi imaju pravo vratiti se svojim kućama.

Ovi oblici neposlušnosti bitno su se razlikovali od dezertiranja drugih vojnika koji su tim činom iskazivali nezainteresiranost za vojnu službu ili želju za promjenom vjernosti drugom vladaru. Osim toga, habsburška je vojna vlast pokazivala snažnu želju za zadržavanjem krajišnika na bojištu nakon isteka njihovih ugovora, o čemu svjedoče novčani stimulansi koje su im dodjeljivali. Prema vijesti iz Londona od 7. kolovoza 1762. krajišnicima koji su čuvali češki teritorij na Labi istekao je rok službe, pa je svakom od njih dodijeljen dodatni iznos od 10 forinti, dijeljen u dnevnim obrocima od jednog krajcara, kako bi nastavili izvršavati vojnu dužnost.⁷¹

⁶⁵ BLACK 1994: 224–225.

⁶⁶ LOPAŠIĆ 1889: 382. Hildburghausen je vjerovao da se pomoću mjera u prosvjetiteljskom duhu preostali tragovi „barbarstva“ mogu ukloniti i time od krajišnika stvoriti savršeni vojnici. LAZANIN 2011: 179–182.

⁶⁷ *The Aberdeen Journal*, 3. 7. 1759, 4; *The Derby Mercury*, 29. 6. 1759, 4; *The Sussex Advertiser*, 2. 7. 1759, 1.

⁶⁸ *The Aberdeen Journal*, 15. 4. 1760, 4; *The Derby Mercury*, 11. 4. 1760, 3.

⁶⁹ *The Bath Chronicle* (Bath), 23. 4. 1761, 1; *The Dublin Courier*, 22. 4. 1761, 1.

⁷⁰ *The Caledonian Mercury*, 27. 4. 1761, 1; *The Leeds Intelligencer*, 28. 4. 1761, 1.

⁷¹ *The Dublin Courier*, 13. 8. 1762, 1.

Štoviše, krajišnici su poslužili kao sredstvo za sprječavanje dezertiranja u austrijskim redovima, što potvrđuju novinska izvješća. Jedno takvo iz Beča, datirano 19. travnja 1758, navodi da se uskoro očekuje dolazak oko 1500 krajišnika („Croats and Pandours“) u carevinsku vojsku, u kojoj će se koristiti kao zaštitna mjera protiv dezertiranja.⁷² Britanske novine otkrivaju da su ovu ulogu u carevinskoj vojsci krajišnici ponovno ispunjavali 1759.⁷³ i 1761. godine.⁷⁴

U antičko je doba zarobljeni rimski vojnik bio dužan pokušati pobjeći, u suprotnom se čak mogao klasificirati kao dezertir.⁷⁵ Taj kriterij kao mjerilo odanosti uočava se i kod krajišnika u 18. stoljeću. Izvješće iz Berlina od 14. srpnja 1762. opisuje pokušaj bijega krajiških zarobljenika smještenih u dvorcu „Custrin“ (Küstrin/Kostrzyn nad Odrą). U rano jutro 5. srpnja brojna skupina od 1200 krajišnika i husara („croat, pandours and hussars“) iznenadila je stražare i preotela im oružje s namjerom da pobjegne. Pruska posada otvorila je vatru na njih, pri tom ih 54 usmrтивši, dok je na pruskoj strani izgubljen jedan časnik, a ranjeno 25 vojnika. Nakon ovoga događaja krajišnici su stavljeni pod nadzor veće straže.⁷⁶

Ugled krajišnika kao vojnika pobliže ilustrira slučaj njihova povratka s bojišta na kraju rata. Skupina od 900 do 1000 krajišnika prolazila je kroz Regensburg („Ratisbon“) u ožujku 1763, pri čemu im je car poslao kruh, nekoliko bačvi piva i žestokog pića te drugih nagrada.⁷⁷ Podmaršal Wenzel Matthias Hnoglek Kleefeld, nekadašnji pukovnik II. banske i Slunjske pukovnije,⁷⁸ sa sobom je nosio popis stradalih krajišnika („Croats“) i Mađara („Hungarians“) u ovome ratu, prema kojemu je život izgubilo čak 42 000 oženjenih muškaraca, a tom broju potrebno je pribrojiti još i neoženjene muškarce.⁷⁹

Zaključak

Izuzetno velik broj članaka u britanskim novinama o vojnim aktivnostima krajišnika u Sedmogodišnjem ratu svakako ukazuje na to da su ovi specifični ratnici bili vrlo popularni u tadašnjoj javnosti, ali i da je njihovo djelovanje bilo važan faktor u ratnim događanjima. Novine su prikupljale informacije iz izvješća

⁷² „These will serve as whippers in, to prevent the Desertion of others.“ *The Derby Mercury*, 12. 5. 1758, 3; *The Leeds Intelligencer*, 9. 5. 1758, 3; *The Newcastle Courant*, 13. 5. 1758, 1.

⁷³ *The Aberdeen Journal*, 10. 7. 1759, 2; *The Leeds Intelligencer*, 3. 7. 1759, 1; *The Newcastle Courant*, 30. 6. 1759, 2.

⁷⁴ *The Caledonian Mercury*, 3. 10. 1761, 3; *The Newcastle Courant*, 27. 6. 1761, 2; 10. 10. 1761, 1.

⁷⁵ SOUTHERN 2006: 149.

⁷⁶ *The Caledonian Mercury*, 2. 8. 1762, 2.

⁷⁷ *The Caledonian Mercury*, 16. 4. 1763, 2; *The Leeds Intelligencer*, 19. 4. 1763, 1.

⁷⁸ HIRTENFELD 1857: 184.

⁷⁹ *The Manchester Mercury*, 26. 4. 1763, 4.

s Kontinenta, pa u tome kontekstu treba promatrati i način na koji su krajišnici prikazani. Primjerice, u vijestima koje su se crpile iz pruskih izvora mogu se uočiti tragovi neupućenosti, budući da se krajišnici navode kao neregularni vojnici ili milicija, a u pojedinim slučajevima kao „panduri“. Netočnost tih termina dovodi se u vezu s njihovim neuobičajenim načinom ratovanja koji je Prusima zadavao velike poteškoće. S druge strane, u izvješćima koja su potjecala iz habsburških sjedišta krajišnici se navode kao regularne jedinice, a njihovo je djelovanje prikazano u znatno pozitivnijem svjetlu.

Kao i rimske pomoćne trupe u antičko doba, krajišnicima su zbog njihove ratobornosti, izdržljivosti i specifičnih borbenih vještina, povjeravane posebne zadaće u velikim bitkama i opsadama. No, njihova glavna odlika bila je ipak „mali rat“, kojim su zadavali muke i frustracije pruskom kralju, ugrožavanjem njegovih komunikacijskih i opskrbnih linija te dovođenjem u pitanje mogućnosti odvijanja planiranih ratnih operacija. Ovaj oblik borbe predstavljalo je tajno oružje kojim se habsburška strana mogla suprotstaviti nadmoći pruskog vojnog stroja. Stoga, negativna percepcija krajišnika u očima Fridrika II. zapravo svjedoči o razini njihova uspjeha u vojnim pothvatima.

Još jedno od ključnih obilježja krajišnika kao vojnika bila je njihova odanost, a upravo su po tome bili poznati i barbarski vojnici u rimskoj službi. Iako su u novinama zabilježeni slučajevi krajiškog dezertiranja, uočljivo je da se radilo o okolnostima povezanim s istekom dogovorenog termina njihove službe, što se uvelike razlikovalo od dezertiranja drugih vojnika koji su željeli prekinuti vojnu službu ili staviti na raspolaganje svoje usluge drugom vladaru. Štoviše, postoje i primjeri koji pokazuju da su krajišnici bili sredstvo za sprječavanje dezertiranja drugih austrijskih vojnika. Kao što su barbarski vojnici u rimskoj vojsci biti podvrgnuti procesu romanizacije, tako se u slučaju krajišnika u pojedinim britanskim novinama može uočiti i početak procesa njihova „civiliziranja“, odnosno usvajanja karakteristika regularnih vojnika u duhu prosvjetiteljskog ratovanja.

Na kraju, možda se najbolja ilustracija koja pokazuje kontinuitet vojnih praksi iz antike u 18. stoljeću odnosi na dva spomenika: Trajanov stup u Rimu s prikazom pripadnika rimskih pomoćnih trupa koji su snosili glavni teret borbe protiv Dacana te kao dokaz svoje neustrašivosti donosili odrubljene glave neprijatelja caru Trajanu, i detalj na bogato ukrašenom sarkofagu Marije Terezije i Franje Stjepana I. u carskoj/kapucinskoj grobnici u Beču s prikazom krajišnika kako prodiru u pruski logor za vrijeme bitke kod Hochkircha. Oba prikaza ukazuju na činjenicu da su ove dvije skupine „barbarskih“ vojnika činile neizostavnu komponentu u vojskama imperijalnih sila.

Bibliografija

Objavljeni izvori

BU CZYNSKI, Alexander (prir.), Milan VRBANUS, Mica ORBAN KLJAJIĆ (sur.). 2015. *Memoari baruna Franje Trencka*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Novine

The British Newspaper Archive. Pristup ostvaren između 4. 3. i 23. 4. 2020. godine. <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>:

Jackson's Oxford Journal (Oxford), 1756, 1757, 1758, 1759. i 1760.

Pue's Occurrences (Dublin), 1756, 1757. i 1758.

The Aberdeen Journal (Aberdeen), 1758, 1759. i 1760.

The Bath Chronicle (Bath), 1756.

The Caledonian Mercury (Edinburgh), 1756, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762. i 1763.

The Derby Mercury (Derby), 1756, 1757, 1758, 1759, 1760. i 1762.

The Dublin Courier (Dublin), 1760, 1761. i 1762.

The Ipswich Journal (Ipswich), 1756. i 1758.

The Leeds Intelligencer (Leeds), 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761. i 1763.

The Manchester Mercury (Manchester), 1756, 1757, 1758, 1760. i 1763.

The Newcastle Courant (Newcastle upon Tyne), 1756, 1757, 1758, 1759, 1760. i 1761.

The Scots Magazine (Edinburgh), 1756, 1757, 1758, 1759. i 1760.

The Sussex Advertiser (Lewes), 1756, 1757, 1758, 1759, 1760. i 1762.

The Gazette. Pristup ostvaren između 4. 3. i 23. 4. 2020. godine.

<https://www.thegazette.co.uk/>:

The London Gazette (London), 1756.

Literatura

BALIĆ, Juraj. 2018a. Baron Franz von der Trenck and his Pandours in British Newspaper Articles. *Acta Histriae* 26/2: 449–472.

BALIĆ, Juraj. 2018b. In her Majesty's Service: Newspaper Reports on the Lycanian Grenzer during the War of the Austrian Succession (1740-1748). *Povijesni prilozi* 36/54: 259–290.

BALIĆ, Juraj. 2019. *Lička krajiška pješačka pukovnija u razdoblju od 1736. do 1809. godine*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

BALIĆ, Juraj. 2021. Od Like do Šleske: vojni pothvati Gideona Ernsta baruna Laudona i krajišnika. *Povijesni prilozi* 40/61: 429–465.

BASSET, Richard. 2015. *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918*. New Haven: Yale University Press.

- BLACK, Jeremy. 1994. *European Warfare, 1660-1815*. London: University College London.
- BLACK, Jeremy. 1999. *Warfare in the Eighteenth Century*. London: Cassell.
- CHANDLER, David G. 1998. *The Campaigns of Napoleon*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- CHEESMAN, G[eorge] L[eonard]. 1914. *The Auxilia of the Roman Imperial Army*. Oxford: Clarendon Press.
- CROMWELL, Richard S. 1998. *The Rise and Decline of the Late Roman Field Army*. Shippensburg, PA: White Mane Publishing Company.
- DUFFY, Christopher. 1977. *The Army of Maria Theresa: The Armed Forces of Imperial Austria, 1740-1780*. North Pomfret, VT: David & Charles.
- DUFFY, Christopher. 1987. *The Military Experience in the Age of Reason*. London and New York: Routledge & Kegan Paul, 1987.
- DUFFY, Christopher. 2020. *Instrument of War: Volume 1 of The Austrian Army in the Seven Years War*. Warwick: Helion & Company.
- DUFFY, Christopher. 2023. *By Force of Arms: Volume 2 of the Austrian Army in the Seven Years War*. Warwick: Helion & Company.
- GILLIVER, Kate. 2007. The Augustan Reform and the Structure of the Imperial Army. U *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp, 183–200. Malden, MA; Oxford; Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- GOLDSWORTHY, Adrian. 2003. *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson.
- HIRTENFELD, Jaromir. 1857. *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*, svezak 1: 1757–1805. Beč: Die kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei.
- HOLJEVAC, Željko, Nenad MOAČANIN. 2007. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam international.
- HOWARD, Michael. 2002. *Rat u europskoj povijesti*. Prevela Magdalena Najbar-Agičić. Zagreb: Srednja Europa.
- JURIŠIĆ, Ivan. 2021. Hildburghausenove reforme u Karlovačkom generalatu (1737. – 1749.). U *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji. Zbornik radova s međunarodnim sudjelovanjem*, ur. Drago Roksandić i Vedran Muić, 155–212. Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- KASER, Karl. 1997. *Slobodan seljak i vojnik. Povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535.-1881.)*, svezak 1: *Rana krajiška društva (1545-1754.)*. Preveo Josip Brkić. Zagreb: Naprijed.
- KÜNZL, Rudolf. 2008. *Povijest Križevačke i Đurđevačke graničarske pješačke pukovnije*. Prevela Danijela Marjanović; uredio Željko Pleskalt. Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru.
- LAZANIN, Sanja. 2011. Prosvjetiteljstvo i predodžbe o stanovništvu Vojne krajine u 18. stoljeću. U *Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturni aspekti „prosvijećene“ modernizacije. Zbornik radova s Hrvatsko-srpskog znanstvenog kolokvija 2011.*, ur. Drago Roksandić, 175–186. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- LENDON, J[on] E. 2005. *Soldiers and Ghosts. A History of Battle in Classical Antiquity*. New Haven; London: Yale University Press.
- LUTTWAK, Edward N. 2016. *The Grand Strategy of the Roman Empire. From the First Century CE to the Third*, revised and updated edition. Baltimore: John Hopkins University Press.
- LYNN, John A. 2003. *Battle: A History of Combat and Culture: From Ancient Greece to Modern America*. New York: Westview Press.
- LYNN, John A. 2008. *Women, Armies, and Warfare in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCELLIGOTT, Maurice G. 1914. Some Kerry Wild Geese. *Kerry Archaeological Magazine* 2/12: 212–220.
- PARKER, Geoffrey. 1976. „The Military Revolution,“ 1560-1660 – a Myth? *The Journal of Modern History* 48/2: 195–214.
- PARKER, Geoffrey. 1996. *The military revolution. Military innovation and the rise of the west, 1500-1800*, 2. izdanje. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAWLINGS, Louis. 2007. Army and Battle During the Conquest of Italy (350–264 BC). U *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp, 45–62. Malden, MA; Oxford; Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- ROTHENBERG, Gunther Erich. 1960. *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747*. Urbana: University of Illinois Press.
- ROTHENBERG, Gunther Erich. 1966. *The Military Border in Croatia, 1740-1881. A Study of an Imperial Institution*. Chicago; London: University of Chicago Press.
- RUFF, Julius. 2001. *Violence in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. 2022. *Die kaiserlichen Generale 1618 – 1655. Ein biographisches Lexikon*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv.
- SOUTHERN, Pat. 2006. *The Roman Army. A Social and Institutional History*. Santa Barbara, CA; Denver, CO; Oxford: ABC-CLIO.
- SOUTHERN, Pat, Karen R. DIXON. 2014. *The Late Roman Army*. London; New York: Routledge.
- STARKEY, Armstrong. 2003. *War in the Age of Enlightenment, 1700–1789*. Westport, Connecticut: Paeger.
- STROBEL, Karl. 2007. Strategy and Army Structure between Septimius Severus and Constantine the Great. U *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp, 267–285. Malden, MA; Oxford; Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- SZABO, Franz A. J. 2008. *The Seven Years' War in Europe, 1756–1763*. Harlow: Pearson Longman.
- THORNE, James. 2007. Battle, Tactics, and the Emergence of the Limites in the West. U *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp, 218–234. Malden, MA; Oxford; Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- VANIČEK, Franz. 1875. *Specialgeschichte der Militärgrenze, aus Originallquellen und Quellenwerken geschöpft*, sv. 1–4. Beč: Die k. k. Hof- und Staatsdruckerei.

WHITBY, Michael. 2007. *Army and Society in the Late Roman World: A Context for Decline?* U *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp, 515–531. Malden, MA; Oxford; Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.

WILKES, John. 1997. *The Roman Army*. Minneapolis, MN: Lerner Publications Co.

Barbarians on European Battlefields in the 18th Century: Portrayal of the Grenzer in the Seven Years War

The security of the vast borders of the Roman Empire was maintained by the *limes*, a system of defense consisting of a series of fortifications used for centuries to prevent the incursions of barbarian tribes. However, barbarian groups formed an important component of this defense system, as well as of the Roman army in general. More than a thousand years after the fall of the Western Roman Empire, a new defense system – the Military Frontier (*Militärgrenze*) – was established along the southern borders of the Habsburg Monarchy. Although the main purpose of this institution was to protect the territories of the Monarchy and the Holy Roman Empire from Ottoman incursions, in the 18th century, its role was transformed into a source of additional military manpower that could be used on other European battlefields. This paper focuses on the role and perception of these particular soldiers – the *Grenzer* – in the Seven Years' War (1756–1763). The research is based on an analysis of contemporary British newspapers which intensively followed military developments on the Continent, most notably the activities of the aforementioned light infantrymen specialized in an unusual and unconventional style of warfare, i.e. “small war”, which included raids, ambushes, surprise attacks and the interception of enemy supply and communications lines. By distinguishing the features of the *Grenzer* as soldiers within the ranks of the Habsburg military forces, certain links with Roman military practices are identified. Because these soldiers practiced a peculiar style of warfare, which was at odds with the more “civilized” values of the Enlightenment, they were often perceived as “barbaric”.

Key words: Roman army, auxiliary troops, Seven Years War, British newspapers, *Grenzer*, small war

Ključne riječi: rimska vojska, pomoćne trupe, Sedmogodišnji rat, britanske novine, krajišnici, mali rat

Juraj Balić
Hrvatski institut za povijest
Opatička ulica 10
10000 Zagreb
jura.balic@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

57

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors

Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor

Zvezdana Sikirić Assouline

Pomoćnik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief

Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board

Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history),
Tvrтко Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history),
Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication

Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor

Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest),
Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje),
Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková
(České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova),
Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds),
Beata Mozejko (Gdansk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel),
Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih
časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)

Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing

Marta Janković

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*